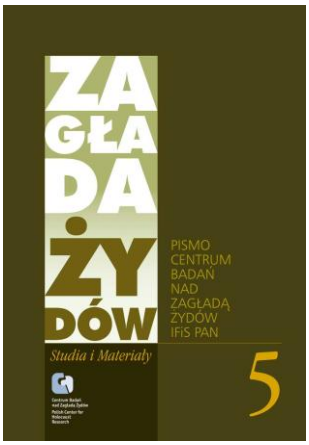

Zagłada Żydów. Studia i Materiały
Holocaust Studies and Materials

VOL. 5 (2009)

ISSN: 1895-247X
eISSN: 2657-3571
DOI: 10.32927
WWW: www.zagladazydow.pl

Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN
Polish Center for Holocaust Research

Ci, którzy przeżyli Sobibór

Sobibór Survivors

Marek Bem

redakcja@holocaustresearch.pl

DOI: https://doi.org/10.32927/ZZSiM.346
Strony/Pages: 555-558

CC BY

OPEN ACCESS

Marek Bem

Ci, którzy przeżyli Sobibór

W czerwcu 2007 r. Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego wraz ze swoim oddziałem zamiejscowym – Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze – i przy pomocy Stowarzyszenia Upamiętniania Sobiboru rozpoczęło realizację międzynarodowego projektu pt. „Ci, którzy przeżyli Sobibór. Spotkanie po latach". Najważniejszym celem tego przedsięwzięcia było nawiązanie kontaktów ze wszystkimi żyjącymi byłymi więźniami niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze i zaproszenie ich do Polski. Spotkanie to miało być pierwszą powojenną wizytą w naszym kraju wszystkich żyjących więźniów obozu sobiborskiego. Od października 2007 do marca 2008 r. pracownicy włodawskiego muzeum odbyli kilka podróży – Seattle, Los Angeles, Santa Barbara, Columbus, Miami, Vineland, New York, Brandfort, Malborough w Stanach Zjednoczonych, Jerozolima, Tel Awiw, Ramla, Holon w Izraelu, Amsterdam, Kijów i Riazań.

Filip Bialowitz, Lea Bialowitz, Symcha Bialowitz, Thomas Blatt, Jules Schelvis, Regina Zielinski, Jozef Wins, Selma Engel, Kurt Ticho, Samuel Lerer, Yehuda Lerner, Estera Raab, Aleksy Waicen, Arkadii Weisspapier, Siemion Rezenfeld, Dov Freiberg – to szesnastu żyjących byłych więźniów niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze, których udało się odnaleźć. Nawiązanie z nimi kontaktów, odwiedziny u nich, wspólna praca oraz przekazanie zaproszenia do Polski stało się możliwe dzięki pomocy Komisji Europejskiej i programowi „Europe for Citizens: Promotion of Active European Citizenship".

Niestety, w trakcie realizacji tego projektu zmarli **Yehuda Lerner** i **Dov Freiberg**. Wszystkich pozostałych zaproszono do odwiedzenia Polski w dniach 15–17 kwietnia i wzięcia udziału w odchodach Dnia Pamięci o Holokauście i przeciwdziałaniu zbrodniom przeciwko ludzkości. Przyjechali: Filip Bialowitz (USA), Lea Bialowitz (Izrael), Symcha Bialowitz (Izrael), Thomas Blatt (USA), Jules Schelvis (Holandia), Regina Zielinski (Australia), Arkadii Weisspapier (Ukraina) oraz córka Dova Freiberga (Izrael), zmarłego dwa tygodnie przed planowanym wyjazdem.

To oni, cudem ocaleni z nazistowskiej fabryki śmierci, położyli kwiaty, zapalili znicze i odmówili symboliczną modlitwę kadisz na terenie byłego niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze, gdzie spoczywają prochy ponad 250 tys. pomordowanych tam ofiar z Polski i wielu innych krajów Europy. Towarzyszyły im setki gości, głównie młodzieży. Nie zabrakło również przedstawicieli lokalnych władz, organizacji pozarządowych, szkół i mediów (w tym TVP).

„Pamiętaj, powiedziano mi w tamtych okrutnych czasach, gdzie będziesz szła – dwie mamy ci pomogą: jedna to moja mama, która mi pomagała całą drogę; druga mama to była Maria, Matka Jezusa. I tak udało mi się przeżyć całą wojnę, choć wcześniej 20 grudnia 1942 r. straciłam cała rodzinę, wszyscy zginęli, zostałam sama na świecie. Przeżyłam, by dać świadectwo, by potwierdzić słowa Aleksandra Peczerskiego – przywódcy powstania w Sobiborze – jeśli jedna osoba ocali się, ta ucieczka będzie zwycięstwem; jeśli choć jedna osoba da radę opowiedzieć o tym, co się tu stało, w Sobiborze, to będzie zwycięstwo".

Tymi słowami 17 kwietnia 2008 r. Regina Zielinski, obecnie mieszkająca w Australii, otworzyła uroczystości Dnia Pamięci o Holokauście w Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze. Sobiborczycy przeszli *Himmelstrasse* („ulicą Niebiańską", *de facto* aleją śmierci) pod symboliczny kopiec z prochami pomordowanych, gdzie złożyli kwiaty i wieńce. Po południu zostali przyjęci na uroczystym obiedzie we Włodawie, w którego trakcie mieli okazję spotkać się i porozmawiać z mieszkańcami miasta. Przedstawiciele władz samorządu powiatowego – starostowie Janusz A. Kloc i Wiesław Holaczuk – wręczyli im pamiątkowe dyplomy oraz albumy.

Dzień wcześniej w Warszawie sobiborscy więźniowie brali udział w uroczystościach Dni Pamięci o Holokauście oraz 65. rocznicy powstania w getcie warszawskim. Przy pomniku Bohaterów Getta wzięli udział w spotkaniu zorganizowanym pod patronatem prezydentów Polski i Izraela, wieczorem zaś – w spotkaniu obu prezydentów z ocalonymi bojownikami powstania w getcie. Pierwszy raz w Polsce z takimi honorami oddano hołd także sobiborskim powstańcom. We środę 16 kwietnia Sobiborczycy byli już we Włodawie, gdzie o godzinie 16.00 rozpoczęło się spotkanie w Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego połączone z otwarciem dwóch symbolicznych wystaw: „Ci, którzy przeżyli" oraz „Urodzinowa podróż do piekła". Chwilę później w sali kinowej czekała na nich wyjątkowa niespodzianka – przedstawienie teatralne, polska premiera sztuki Richarda Rashke *Droga Estero*, przygotowana przez młodzież szkół włodawskich. Wypełniona po brzegi sala nagrodziła gromkimi oklaskami spektakl w reżyserii Beaty Szmidt i Elżbiety Wołczuk. Uczestnicy powstania i bohaterowie ucieczki z Sobiboru nie kryli wzruszenia po zakończeniu sztuki. Dramat ten w dwóch aktach przedstawia historię sobiborskiej więźniarki Estery Raab.

W piątek 18 kwietnia Ocaleni spotkali się we włodawskim muzeum z duchownym prawosławnym i przedstawicielami mniejszości ukraińskiej oraz z przedstawicielami organizacji Stichting Sobibor i Bildungswerk Stanislav Hantz e.V. Fundacje te zorganizowały przyjazd do Włodawy pięćdziesięcioosobowej grupy Żydów niemieckich i holenderskich, których rodziny zostały zamordowane w Sobiborze. Spotkanie tych osób z ocalonymi więźniami było bardzo wzruszające. Następnie Sobiborczycy wyjechali odwiedzić wybrane bliskie im miejsca: Chełm, Izbicę, Siedliszcze i Lublin, a stamtąd powrócili do Warszawy i do swoich domów w Holandii, Izraelu, USA i Australii. Projekt „Ci, którzy przeżyli Sobibór" dał wyjątkową szansę

wizyty w Polsce ostatnim ocalonym z ośrodka zagłady w Sobiborze, a setkom Polaków, zwłaszcza tym młodym, umożliwił spotkanie z nimi. Ze względu na wiek i choroby, nie wszyscy ocaleni z Sobiboru mogli się pojawić w Polsce. Nie umniejsza to jednak znaczenia tego wydarzenia, zarówno w historii Włodawy i naszego Muzeum, jak i w dziejach wyjątkowych stosunków polsko-żydowskich.

Na kilka miesięcy przed planowanym spotkaniem odwiedziliśmy wszystkich byłych więźniów w miejscach ich zamieszkania. Byliśmy zaskoczeni tym, jak wiele faktów z życia obozowego wciąż jeszcze, pomimo sędziwego wieku, pamiętają. W czasie tych spotkań posługiwaliśmy się kamerą i magnetofonem. Dzięki temu o każdym z rozmówców będzie mógł powstać kilkunastominutowy reportaż. Będzie to bezcenny materiał źródłowy do dalszych badań nad przeszłością Sobiboru.

Przez pół wieku byli więźniowie żyli w zapomnieniu. Podczas kolejnych spotkań odnosiliśmy wrażenie, że wszyscy odczuwali nieodpartą potrzebę podzielenia się swoimi doświadczeniami. To, co przeżyli w obozie, wciąż w nich tkwi i nikt z nich nie potrafi się z tego otrząsnąć. Mimo to po wojnie większość z nich z powodzeniem spełniała się w życiu rodzinnym i zawodowym. Udało się nam ich przekonać, że powinni wrócić do Sobiboru, ale nie po to, by jeszcze raz zmierzyć się z tragiczną przeszłością. Teren dawnego obozu – dzisiaj Sobiborskie Miejsce Pamięci – to przecież pomnik wystawiony również im. Chcemy, by byli pewni tego, że PAMIĘTAMY.

Włodawskie obchody Dnia Pamięci o Holokauście i przeciwdziałaniu zbrodniom przeciwko ludzkości były bez wątpienia wydarzeniem wyjątkowym. Stanowiły hołd oddany przez nas tym, którzy 65 lat temu wybrali drogę heroizmu i walki z nieludzkim systemem zbrodni. Dzięki projektowi opublikowano sześć niezwykłych książek. Są to pierwsze europejskie edycje wspomnień więźniów obozu w Sobiborze. Dzięki nawiązanym kontaktom z byłymi więźniami archiwa sobiborskie powiększyły się o unikatowe materiały historyczne, filmy, zdjęcia i wywiady. Za największy sukces projektu „Ci, którzy przeżyli Sobibór. Spotkanie po latach" należy jednak uznać odnalezienie wszystkich żyjących świadków Sobiboru i oddanie im w trakcie obchodów Dnia Pamięci o Holokauście należnej czci.

Realizacja tego projektu była możliwa dzięki pomocy Komisji Europejskiej. Bardzo ważną rolę w tym przedsięwzięciu odegrał partner sobiborskiego muzeum – Stowarzyszenie Upamiętniania Sobiboru. Równie istotny był udział w projekcie kilkunastu innych instytucji, które w bezinteresowny sposób uczestniczyły i pomagały w jego organizacji i przebiegu: Kancelaria Prezydenta RP, Stichting Sobibor, Bildungswerk Stanislav Hantz, Ukrainian Center for Holocaust Studies, Starostwo Powiatowe we Włodawie, Urząd Miejski we Włodawie, Publiczne Gimnazjum nr 1 we Włodawie, II Liceum Ogólnokształcące we Włodawie, TVP 3, Stowarzyszenie Twórców Kultury Nadbużańskiej, Włodawski Dom Kultury, Szpital Powiatowy we Włodawie. Serdeczne słowa podziękowania ze strony muzeum we Włodawie i Sobiborze kieruję do kilkunastu wolontariuszy, których pomoc również była bezcenna.

Słowa kluczowe
Muzeum w Sobiborze, spotkania polsko-żydowskie

Abstract
The project "Meeting after Years" of the Museum of the Łęczna-Włodawa Lake District is an opportunity to acquaint the European society unique testimonies of the tragic events of World War II. The product is a unique archival and documentary package for the European education system and materials for international conferences, meetings and debates. Furthermore, the results of the project were used as the academic background for the first European temporary exhibition "From the Ashes of Sobibór". This even was a special kind of summary of the hitherto collaboration of the Sobibór Museum with those states whose citizens had been murdered in the extermination camp. The authors of the project hope that its results will help foster those relations and enrich the European awareness of the responsibility for Sobibór remembrance.

Key words
Sobibór Museum, Polish-Jewish meetings